

Роман Метик.

Моє знакомство і переписка з В. К. Липинським¹⁾.

Навчений попереднім досвідом, коли мої листи від пок. Василя Доманицького пропали, бо я їх відповідно не переховав, я тепер по смерті нашого великого історика, публіциста, дипломата та ідеолога-державника — здепонував в архіві бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка кореспонденцію від Покійного, а зі зладжених відписів, вважаю своїм обов'язком подати до відома громадянства деякі цікавіші дані.

I.

З В. К. Липинським зазнайомився я ще в осені 1904 р. в Кракові, в льокалях академічної кухні („mensa academica“)²⁾. Він був тоді часто в товаристві галичан, пок. Сидора Кузика та Н. Гарасимовича, котрі були з ним на студіях агрономічного віділу краківського університету. Я був тоді слухачем права. Липинський — сильний брунет, смаглявої краски лица, з чорними, повними запалу очима, з лицем енергічним, здобував собі з місця пошану знайомих, котрі відчували, що він віддається цілій ідеї, до якої відносився з пристрасстю і до здійснення якої змагав непохитно. Хоч поміщик, своїм поведінням не вибивався він в буденнім життю понад тих студентів, що з ним сходилися в гурті. Харч його, мешкання та вбрання були скромні, за це потреби духа були в нього великі. Поза своїми студіями інтересувався він історією і вважав потребою заходити з другими придніпрянцями (пр. з пп. Шеметом, Мошковським з Білої Церкви та Червінським з Волині) до льокалю краківської „Просвіти“.

Краківська „Просвіта“ в тім часі була осередком життя так краківської кольонії українських заточенців, як і студентів, з котрих деякі перебували на Заході ще з часів сецесії. Спільними заходами уладили ми тоді концерт в честь Шевченка в великій салі саського готелю. Наш славний антропільог Хведір Вовк у переїзді до Парижа мав в той час відчит в льокалю краківської „Просвіти“³⁾.

Коли краківська „Просвіта“ не хотіла раз дати нічлігу емігрантам, українським робітникам у переїзді до Прус, молоді наші студенти обурились на „егоїстів“ виділових і рішили заснувати окрему громаду, щоби відмежуватися від старших — а Покійний належав до цих, що шукали льокалю для цієї мети. Коли в 1905 р. проголошено в Росії конституцію, Липинський

¹⁾ Цю статтю надіслав Автор минулого року до червневого числа, посвяченого Покійному В.К. Липинському. Однак з технічних причин відложено її аж до другої річниці смерті В. К. П. *Ред.*

²⁾ Дім, де міститься академічна кухня при вул. Яблоновських у Кракові, фундував поміщик Володкович з Вел. України.

³⁾ В. К. Липинський, як брунет з чорними чима і короткою, після помірив антропільогічних, головою (*Βραχυκέφαλος*) — був типовим українцем.

в окремо зібранім гурті придніпрянців, галичан — та студентів з Росії мав відчит в Кракові в приватнім мешканню на актуальну тему.

II.

Другий раз стрінувся я з Покійним в осені 1909 р., коли їхав до Закопаного і коли він порадив мені замешкати разом з покійним Доманицьким в пансіоні Мархлевських „Єжеві“. Побувши кілька днів у Доманицького, Липинський, котрий щойно почав редагувати „Przegląd Krajowy“ в Києві, вернув з Закопаного до Кракова, де тоді мешкав.

З Кракова в картці з 15/XII. 1909 надіслав він мені до Закопаного переписну картку з запитом, чи дістав я комплет „Przeglądu“, згадує, що висилає Доманицькому „Рідний Край“, пише, що їде до Києва, подає адресу свою в Києві в редакції „Przegląd“ і вкінці питає про здоровля Доманицького. До нього відносився В. К. Липинський з великою пошаною. Вони були в 1908 р. разом на лікуванні в Закопанім і з цього часу походить їх спільна в двох знімка фотографічна, перехована Покійним і він мав її ще недовго перед смертю в Бадег біля Грацу, про що згадує мені в одному з послідних листів. Він лікував в Закопанім сухий плеврит, який дістав по нещасливім випадку на перегонівій площі у свого дядька Рокицького на Київщині. Він тоді упав з коня, беручи перешкоду в їзді і відтак захорував.

Липинський вилічив в Закопанім зовсім плеврит, а належав до цих пацієнтів нашого і Доманицькому спільного лікаря Др. Е. Маєвича, у котрих тяжко викликати піт.

III.

Третий раз стрінулись ми з нашим істориком в Кракові в маю 1911 р.

Я тоді піддався був операції в санаторії проф. Др. Рутковського і Покійний мене перший по операції в санаторії при вул. Семірацького відвідав.

Він мешкав тоді в Кракові з дружиною та малою донечкою і приготовляв свою працю „Z dziejów Ukrainy“. Він часто перебував в музею князів Чарторийських, де відчитував документи та робив з них світлини для тієї книжки.

По операції задержався я ще через кілька тижнів в Кракові і бачив, як Липинський пильно працював над своїми історичними студіями і не спочивав навіть тоді, коли його сильно боліли зуби.

Ми стрічались в тому часі також з п. проф. Б. Лепким, тоді ще з професором гімназії та лектором нашої мови на краківським університеті, з нашим мистцем-малярем Новаківським, котрого картини відрізнялись на виставі „Niezależnych“ 1911 р. в Кракові та зі скарбовим урядником Голубінкою, котрого дружина спроваджувала насіння та городовину з Парижа фірми

„Vilmorin“ і тоді розсилала на замовлення до Східної та Західної Галичини¹⁾.

Про це, що Липинський перший раз захорував на легені в наслідок випадку на перегонах, довідався я від нього, коли ми придивлялися в Кракові в 1911 р. перегонам і коли на наших очах кінь, якому видці віщували побіду, провалився в часі їзди „панів“ з графом Montecuculi на перешкоді (пліт) і їздець дістав потрясення мозгу.

В Кракові подарував мені Липинський свої початкові праці: „Daniel Bratkowski“, „Nobilis Ruthenus“. і „Szlachta na Ukrainie“.

Він показував тоді листа, здається від когось із князів Салпів, в яким автор листа висказувався прихильно про книжку „Szlachta na Ukrainie“ і запитував нашого історика, чи книжка буде становити періодичне видавництво.

IV.

Кали я виїхав на село до мого дядька, Покійний прислав мені туди свою розвідку „Аріяньський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р.“ і написав мені „на спомин маю 1911 р.“

Я післав відтак нашому історикові книжку „Napoleon Bonaparte“, яку я мав по своєму покійному батькові, парохові Комарна і яка була ілюстрована чисельними штихами²⁾.

В липні 1912 р. надіслав мені В. Липинський книжку „Zdziejów Ukrainy“ і написав ще сердечніше ніж в попередній книжці.

Кореспонденція з В. К. Липинським з кількох літ перед вибухом війни загинула і я з неї нічого помітнішого не згадав. Жалую, що не поїхав в 1914 р. до Затурців, куди мене просив наш історик. Був би я з ріднею Покійного та був би дещо запитав, що було би тепер доповненням моїх споминів.

V.

Коли вибухла світова війна і про Покійного не було вістки, я сумнівався, чи він між живими, бо знав, що він, як старшина кавалерії, наражений на смерть, на фронт, а відтак, як свідомий українець та історик самостійницького напрямку, наражений на більшовицький терор.

З великою радістю вчитав я в „Ділі“ з кінцем серпня 1918 р., що Вячеслав Липинський обнімає заступництво Української Держави у Відні. Коли опісля довідався я про його приїзд до столиці Австро-Угорщини, вислав йому гратуляційну телеграму. Крім цього написав я Покійному листа.

Не діставав я довго відповіді на одно запитання в згаданім листі і почав вже сумніватися, чи часом мій знайомий, ставши великим чоловіком, не згордів. Сумнів мій розвіяв сердечно на-

¹⁾ Характеристичне для естетичного розположення духа нашого мужика, що цей — в протиставленню до мужика зі Західної Галичини — замовляв попри городовину все хоч за кілька сотиків цвітів.

²⁾ Книжка загинула разом з бібліотекою Л. на Україні.

писаний лист з дати: Відень 10.VIII. 1918. Між іншим автор листа оправдується, що з причини скількості роботи та клопотів не міг найти часу написати листа. На другий день вибирається він до Києва в урядових справах і — не бажаючи довше зволікати — пише кілька слів. По дорозі до Києва хотів би до мене (до Перемишля) зателеграфувати, щоби побачитись зі мною, але краще радить приїхати до Відня, бо знайшли би ми більше часу для розмови.

На питання моє про фотографію з покійним Доманицьким пише: „Постараюсь її в Києві відшукати. Може зберіглась вона в невеликих останках моїх паперів, які остались мимо страшної руїни, що лягла на все наше добро підчас війни і революції“.

Я був тоді хорунжим при військовім суді як ополченець, т. зв. „Landsturmgerichtspraktikant“.

Я скористав з 14-денної відпустки, вивідував перше, чи посол є у Відні, а по одержанню телеграфічного повідомлення від нього, що так, вибрався туди. Він мешкав в готелю „Bristol“.

Я зголосився о год. першій після обіду 7.IX. 1918 р. в приватнім мешканню заступника Укр. Держави в порі позаурядових годин та застав там крім посла ще членів амбасади: Др. Токаржеського, Янковського та князя Кочубея. Вони були в ділових справах у посла і саме перед відходом один з них обіцював дальше клопотатись вишукуванням хати для поміщення амбасади.

В. Липинського застав я з перевязаною шиєю і довідався, що йому підчас побуту в Києві зробився малий боляк на карці, на якого не звернув він більшої уваги, поки в п'ятницю (9.VIII. 1918) лікарі не оповістили йому потребу піддатись операції. Це зробив він згаданого дня і ця спричинила йому великий біль тому, що оперованого не хльороформували, бо в нього було не зовсім здорове серце.

Хто знав Вячеслава Казимировича, мусів вичитати в його лиці oprіч енергії, сильної волі, та молодечого запалу, — ще строгість, яку збільшало волосся на голові, чесане в щітку, сліди умучення на лиці та заріст, якого від тижня не усував, бо задля операції не голив бороди. На хвилинку він тоді не відпочивав і не дав себе намовити до цього, щоби вважати себе хоч кілька днів реконвалесцентом.

Не буду підносити інших, деякими політиками набутих, а В. Липинському вроджених, прикмет дипломатичних, а замітити мушу, що зробив він на мене, поза симпатичним поведінням, вражіння особи спокійної в розмові, мимо запевнення, що є дуже нервовий і що зле спить по ночах.

Ціхувало його велике, повне і пристрасне запертя себе самого у сповнюванню своїх обовязків. Посол працював тоді від години 7-ої рано до 1-шої в ночі. Вільний час в порі їди, — це на позір хвилі розривки, — бо все трапилася людина, котра — ось якби я — ніби для розривки зайшла до посла, а все таки від часу до часу збалакалася на теми політичні і мимо волі спричинювала, що заступник висказувався про політичні справи.

Від початку своєї номінації В. Липинський пильно працював над досягненням цього, що наказувало йому його становище.

До Києва виїжджав не на відпустку, ані до своїх дібр, як злобно писали часописи ворожого табору, але їздив туди в важких справах і в Києві мав більше клопотів, як у Відні. В Києві їздив він багато разів по місті лихими дорожками, а не автами, якби випадало дипломатові, котрому кожна хвилина дорога. Він не скаржився на це і я про згадане довідався у відповіді на зручно поставлені йому многи питання.

Як заступник мав би він був о много лекшу працю в Берліні, як у Відні, де керма державою була ускладнена суперечним зі собою змаганням численних народів, котрих заспокоїти звичайно випадало коштом уступки в користь другого.

Тим трудніше приходять дипломатові, заступаючому молоду державу, досягнути це, що слідувало на підставі берестейського договору — бо в дорогу входила перемога, спричинена дуалістичним австро-угорським устроєм та мадярською поведінкою надавання напряду закордонній політиці.

Тому зрозумілий висказ Липинського, що його чорна кава та чай не денервують, але що впертий Буріян (австрійський міністр закордонних справ) зле впливає на його нерви.

На моє питання, щодо наживи, яку вивозили з України, посол приймає, як річ певну незаперечений німцями факт, що з України вивозили вони більше, як їм вільно було після умови, а саме вивозили в дорозі неофіційній жовнірами, котрих посилали два рази в тиждень з наживою до своєї вітчизни (на відпустку).

Одержавши в моїй присутності шифровану депешу з опізнанням, Липинський спокійно і без гніву прийняв факт, що почтар, доручаючи депешу, незручно випитувався про адресу українського посольства. Я довідався тоді, що є надія на корисне поладження холмської справи.

Липинський працював з такою посвятою для справи, що в часі побуту німецького канцлера у Відні, їздив по операції з перевязаною головою на нараду з дипломатами і брав в них участь.

Я не був тоді обзнайомлений зі справою „Центрального Союзу“ та про „Хліборобів-демократів“. Дістав я пояснення від Вячеслава Липинського, що хлібороби-демократи становлять більшість на Україні і не почуваються до обовязку приступити до меншости, себто до ухвал Центрального Союзу.

Про мою поїздку до Відня написав я на підставі збережених нотаток і чогось бачу в скобках ще додаток: (Справу Лизогуба і справу Антонія розуміє Липинський як переходову стадію, котра не має жадної стійности в світлі цього, що думає загал українських хліборобів).

Посол радив мені старатись о посаду в Києві в зійськовім суді, обіцяючи поперти мене в цій справі. Просив теж, щоби я йому прислав вирізок з київської „Ради“, що торкався накле-

пів на його особу, „Gońca Porannego“ і „Wieczornego Kurjera Warszawskiego“ та реабілітації його особи.

Заки я встиг післати послові цей вирізок, Австрія розпалася!

VI.

Шойно 11 літ пізніше, бо в осені 1929 р. одержав я адресу Вячеслава Казимировича, вислав йому картку з Черча та листа, в якому післав вирізок з київської „Ради“ (передрукований відтак в ч. 39. „Українського Голосу“ з дня 29. IX. 1929) і одержав від нього довшого листа, писаного дня 17. X. 1929, в Бадег (Badegg) біля Грацу, з якого наводжу деякі частини дослівно з огляду на їх вартість для тих, що їм дорога його пам'ять¹⁾.

Автор листа пише між іншим:

„Не гнівайтесь на мене, що так довго не відписував на Вашого листа з Черча з 1. IX. і на збірну картку з 13. IX. Коли людину зустрине якась несподівана радість, то вона хотіла би це відповідно висловити, відповідно на неї зареагувати. А реакції на прояви життя залежать у великій мірі від здоров'я, від тих сил фізичних, якими людина розпоряджає. Сил цих у мене вже дуже-дуже мало. Щоб Ви зрозуміли мій сучасний стан, розкажу Вам трохи про себе.

По катастрофі я залишивсь тут в Австрії, переїхавши в р. 1919 з Відня, де було для мене за дорого, до Райхенау, підгірської околиці. Там я прожив 7 літ, маючи дуже дешево помешкання (бо підпав під виданий пізніше закон, т. зв. охорону льокаторів). Зараз же в р. 1919 прийнявся я за свою письменницьку працю в ділі вратувати з руїни державну ідею нашу в тій її гетьманській формі, в якій вона себе найдоцільніше проявила. Перші роки були дуже тяжкі для мене, бо брати мої не могли ще відбудувати на Волині своїх знищених посіlostей і не могли, розуміється, нічим помогти мені. Тоді почала знов проявлятися недуга, яка була залічена свого часу в Закопанім. З кожним роком потрохи гіршало, але все ще я таки держався. В 1926 р. помимо моєї волі мене пан Гетьман і мої однодумці перевели до Берліну до Укр. Наукового Інституту, що там повстав. Цей рік побуту в Берліні мене остаточно підірвав. Процес, що досі йшов поволі, там пішов дуже скорим темпом і лікарі наказали мені вернути чим скорше в гори до Австрії. В 1927 р. в кінці літа я вернув сюди, але вже стратив своє помешкання і нове найти було неможливо в тих умовах, в яких я знаходився. Тоді брати мої купили для мене маленьку хатину тут, недалеко від Грацу. Поки приведено її трохи до порядку, коли я до неї переїхав, життя моє висіло на волоску і лікарі не робили вже жадної надії. Оце більше вже як два роки лежу в ліжку. Цього літа трохи було мені полекшало завдяки дієті безсольній і ліченню

¹⁾ Зазначую, що всі листи крім листа з лютого та березня 1930 р. писані власноручно, а два прочі машиново.

по системі Gerson Saucebruch, яке від осені дуже совісно переводжу; але тепер в осені знов трохи гірше. Щоб Ви мали поняття, як я виглядаю тепер, посилаю Вам фотографійку з останніх часів¹). Живу одною частиною правого легеня, бо з решти вже нічого не осталося, і як би не мій залізний організм, а в останніх часах оця безсольна дієта, то певно вжене жив би.

А до цього всього найгірше вічні гризоти громадського характеру з нашими людьми. Поки був здоровий і міг боронитись, — мовчали. Тепер всі вороги повилазили і наїдають на мене безборонного. Але про це все не варто писати. Вибачте, що так багато або забагато про себе розписався“.

В іншій частині листа автор дякує мені за вирізку з „Київської Ради“. Він дякує за записини мої до Підгаєць і додає: „Не можете собі уявити, якби радо з них (=запросин) скористав і як я затужив за Рідною Землею. Але коли будуть у мене сили на таку подорож і чи пустять мене туди ці, що власне гетьманського руху в своїй близькості бояться?“ Як людина релігійна, висловлюється Липинський в цім листі: „Нехай Бог Милосердний шле Вам і Родині Вашій всьо найкраще, головно здоровля і спокій духа, бо це найбільші скарби добра на цім світі.“

В листі з дати: Badegg, 19. II. 1930 р. подає Pokійний до відома, що причиною довгого мовчання є недуга, яка зимою погіршується і ріжні гризоти, один зразок яких він мені пересилає. Це машиново писані відписи кореспонденції, долучені до листа для ближчого зрозуміння справи. Pokійний просить мене, як суддю, поради, запитуючи, чи може він потягнути п. др. Назарука до відвічальности за це, що він на візвання Липинського оголосити документи, якими погрожував в газетах, відповів так, як в ч. 12. „Нової Зорі“²).

Pokійний пише дальше: „Якщо вважатимете, що ця справа надається до суду і що може бути виграна, і що я повинен звернутися до суду, то будьте ласкаві, вкажіть мені якогось доброго адвоката в цих справах у Львові“.

Я післав Pokійному вияснення справи з точки правничої і висказався, що справа є рішучо до виграння, та подав адресу двох добрих наших адвокатів у Львові. Однак був я того погляду, що краще справи не подавати до суду, бо з одної сторони за високо цінить особу Pokійного громадянство, щоби нікчемні закиди божевілля могли бути прийняті як правдиві, — а з другої сторони покликався я на ухвалу гетьманської управи в ч. 37. „Діла“ з 19. II. 1930, що виключала Др. Назарука з гетьманської організації і на заяву однодумців Pokійного, що осуджувала ви-

¹) На долученій до листа світлині видно недужого в ліжку, а на другій стороні дописка: „Badegg — Зима з 1928 на 1929 рік“.

²) В ч. 12. „Нової Зорі“ з 16. II. 1930 р. висказується Др. Осип Назарук про Пок.: „Тут заявляю, що від чоловіка, котрий знаходиться в дуже тяжкій стадії страшної хвороби, абсолютно нічого, навіть відповідної методи в публіцистиці не вимагаю!“

ступ Др. Н. та висказувала пошану Покійному в ч. 38. „Діла“ з 20. II. 1930 р. Крім цього навів я ще аргументи лекшої ваги проти судової скарги.

В листі з дати: Badegg 14. III. 1930 пише Покійний між іншим: „...Згоджуюсь з Вашою думкою, що після виключення Назарука з нашої організації і висловлення йому погорди з боку моїх політичних однодумців, судитися з ним не варто“.

Тому, що я питав Покійного про дозвіл написати дещо про стан його грудної недуги та про його особу, він прохав мене в цім листі нічого про нього до часописів не писати і добавив: „Мені вже і так прикро, що я займаю своєю особою увагу українського громадянства“...

В листі з дати: Бадег 12. V. 1930 оправдує Покійний пізну відповідь тяжкою кризою в останніх місяцях і наводить між іншим: „Процес в останніх частинах легенів, які ще маю, почав знов іти швидко і в звязку з ними, а також з лікарствами, якими його лікар поборює, мною овладіла неміч, що не опустила мене ще сьогодні“...

В справі своєї письменницької праці згадує Пок.: „Вложив я в неї всі сили, які мав і по совісті моє розуміння“. Автор листа рішучо не хоче, щоби я про нього писав, каже: „Мені іде про діло, а не про мою особу і мені прикро, коли про мене особисто пишуть“.

„Тому не для публичного вжитку, а тільки Вам, як мому старому знайомому і товаришеві подаю відповіді на Ваші питання... Деякі (відповіді) знайдете в книжці Пулаского про наш рід, яку Вам одночасно посилаю для Вашої бібліотеки і на добрий спогад“¹⁾.

„З цієї книжки довідаєтесь, що мати моя була з дому Рокицька, гербу Рогаля. Маєток мій — Русалівські Чагари в Уманщині я одержав від мого дядька Рокицького і при розділі ще перед війною ввійшов він в загальну спадкову масу“...

В листі тім про свою недугу пише Покійний у відповіді на моє питання: „Плеврит мій був зовсімвилічений в Закопанім. Перед війною я був зовсім здоровий. Моя недуга почалась знов вибухом крові, якого я дістав в мазурських озерах, в службі в 4. драгунському полку, в армії ген. Самсонова (по битві під Танненбергом, де противником нашим був тоді ген. Гінденбург). Після того я був перенесений до рез. полку, але здоровля вже не відзискав, остаточно занедужав на еміграції, особливо в Берліні. По повороті з Берліна сюди до Австрії, я вже три роки майже мушу здебільшого лежати і то тільки навznak, бо, повернувшись, чи на лівий, чи на правий бік, зараз трачу віддих. Од цього поробились мені рани, що мене дуже, особливо в ночі, мучать“...

¹⁾ Заголовок: „Lipińscy, herbu Brodzicz i herbu Gozdawa: monografja historyczno-genealogiczna — przez Kazimierza Pułaskiego, wydana w ilości 100 egzemplarzy“.

„Молоді люди, що згуртувались в кооперативі „Дружина“, роблять на мене дуже симпатичне і солідне вражіння“... Про книжку: „Prawa konstytucyjne i przywileje“ (Т. IV, з р. 1737) висказується в цій листі автор, що книжка має велику історичну вартість, якщо не знищена.

Вкінці пише як все з пошаною про пок. Василя Доманицького і пригадує: „...що разом з ним видавали ми в Києві „Селянську книжку“. Доманицький писав, а я видавав ці брошури, призначені для селянських мас“. Вкінці листа просить Pokійний не гніватися, що буде рідко писати, бо лікар наказав принайменше до осені вести вегетативне по можливості життя, коли хоче набрати хоч троха сил.

В листі з дати: Бадег 10. VI. 1930., дякує мені Пок. за листи, за мною замовлений і присланий з Парижа лік „tubegadine“ (це є радіоактивний лік проти чахотки) та за зміст цікавої книжки. Тому, що я обіцяв відвідати хорого в часі відпустки, автор листа висказує радість з цієї причини і подає докладні вказівки, як їхати до нього і просить заздальгідь про приїзд повідомити, щоби міг вислати мені на зустріч пана Ципріяновича, свого невідступного приятеля та секретаря. Він теж дякує мені за пропозицію йому спеціальний столик до писання і читання в ліжку, бо має всі потрібні до цього часті.

В листі цім пише Pokійний, що репродукція штиху Галаховського була спершу призначена для „Історії Аркаса“, редактованої В. Доманицьким, а відтак дісталась до його книжки „Z dziejów Ukrainy“.

В листі з дати: Бадег 19. VII. 1930. пише наш великий емігрант ось що:

„...Доля останніми часами не щадить мені своїх ударів. Крім недуги дуже тяжкої з приводу неможливих до витривання цьогорічних змін погоди, звалились на мене різні гризоти громадського характеру, такі, яких досі не довелось мені переживати. Про них не хочу Вам покищо писати. Довідається певно про все з комунікату, який хочу (коли тільки сили фізичні дозволять) написати і помістити в українській пресі. Або може поговоримо про все при побаченню і тут було би найкраще“...

В дальшій частині листа Pokійний пише, що рад би побачити мене у себе у відвідинах, одобрює „Спомини про В. Доманицького“, які я йому на бажання переслав і радить їх видрукувати. Одначе просить він мене, щоби його імені не вязати з іменем п. Д. „Послідний був тоді в Закопанім ще завзятим соціалістом...“, „...з Д. бували у Доманицького дуже гарячі політичні спори (так, що в це мусіли вмішуватися Др. Масевич і Др. Вільчинський), а у мене з Доманицьким політичних розходжень не було“...

Дальше пише Pokійний, що лік йому мною надісланий (tubegadine) не дав бажаного ефекту; лікар місцевий не радив даль-

ше його брати, а продовжувати вже випробований і ділаючий успокоюючо „Dicoduid“...

У відповіді на моє запитання слідує коротка характеристика історика Іллі Борщака, вкінці пише Покійний, що „Зиза“ не має і що „Забув сміятись“...

В листі з дати: Бадег, 29. XII. 1930, Покійний пише між іншим: „Тут цього року зима якась гнила, вогка, туманна і ще у звязку з реакцією на все, що доводилось переживати, так фатально впливає на мою недугу, що позбавляє мене на довгі періоди і тієї дрібки працездатности, яку ще міг я заховати“... Хорий дякує мені за надіслані вирізки з газет і пише: „панове Скоропадщики (бо в скоропадщину на жаль повернули вони гетьманську ідею, як ідею самостійної республіки повернуто людьми того самого типу в Петлюрівщину) заскаржили „Діло“ до третейського суду за непоміщення їх відповіді на заяву В. К. Липинського, поміщену в „Ділі“. Покійний пише, що довідався про Д-ра Старосольського, що цей не хотів прийняти участі в третейськім суді. Покійний пише про Д-ра Старосольського: „Дуже мене це його становище зворушило і дало мені велику моральну сатисфакцію“. Він просить мене ще раз адреси Д-ра Старосольського тому, що попередної „при своїй обмеженій здатности до руху“ не може віднайти.

Дальше пише Покійний: „Ще раз дякую Вам за Ваші ласкаві запросини до себе. На жаль покищо, не маючи змоги робити найлекші навіть фізичні зусилля (нпр.: умивання, це для мене тепер ціла мука, при якій мушу кількома наворотами відпочивати, бо віддиху не стає), не можу і думати про подорожі. Крім того і уряд жадав би від мене таких декларацій, яких би я не підписав“...

„...Вибачте нескладний характер цього листа. Кашель і задуха так мучать і рука погано служить“...

В листі з дати: Бадег 20. II. 1930 р. пише Покійний: „Тут зима дуже погана цього року і це фатально відбивається на моїх легенях. Правду кажуть лікарі, що каверни (= отверті рани в легенях в часі чахотки, — прим. автора) без операції вилічити нема способу. Але на операцію вже у мене запізно, — отже треба бути терпеливим. Але не все дається легко“...

Покійний не забув перестерегти мене перед наслідками грипу, яку я перейшов. Він тішиться, що я написав і видрукував спомини про В. Доманицького, які він читав в „Ділі“.

Автор в дальшій частині листа висказується: „...проблема державного мужа серед нації нездатної до державного життя є дуже скомплікована і вирішити її, як показує наша тисячелітня історія, дуже трудно“.

До автора карикатури його особи (в „Зизі“) чув Покійний жаль тому, що карикатурист не придбав принайменше фотографії того, котрого хоче карикатуризувати. В кінці листа пише, що мені Др. С. посилає копію листа до о. Г., щоби ми були в курсі аргументації.

Лишаю особам більше компетентним писати про цей лист, який містить узаasadнення заяви Покійного в пресі. Наводжу лиш ось що: Автор листа висказується: „...скільки болю і самопониження коштувало мене публичне визнання своєї помилки“...

...Спокійний я тому, бо нині вже не тяжить на мені відповідальність перед Україною за п. Павла Скоропадського і його діла...“ „...І не рід Скоропадських... тільки п. Павла...“

Послідний лист, в якому письмо Покійного зовсім читке, є без дати, яку однак маю — зі stampілі поштової — Graz, 11. IV. 1931 р.

Зачинається ось як:

„Христос Воскрес!

З нагоди Свят Воскресення Христового шлю Вам, Високоповажаний і Дорогий Романе Василевичу і Вашій Високоп. Дружині і лютому Богданкові найсердечніші поздоровлення і побажання всього, всього найкращого“.

Покійний дякує мені за листа з 27.II. 1931 і за знимки (між іншими знимка образу св. Трійці О. Кульчицької і пише: „...Передвесна і весна, та ще така неможлива, як цього року, це найтяжчий час для хворих на груди. Сильно докучає мені останніми часами недуга, особливо серце, яке під цю переходову пору, з вічними змінами, раптовими тисненнями температури, ради собі дати не може“.

Липинський пише дальше, що присланням „Зиза“ з карикатурою я не зробив йому прикрости, бо якби не моя увага, то нічого про це і не знав би. Він поділився зі мною тільки думками про некультурність наших людей, висказуючись:

„Але час, дасть Бог, цю нашу ваду виправдає...“

Тому, що я сподівався перейти на емеритурі у мати досить вільної хвилі, щоби Покійного відвідати, Покійний знову надіється мого приїзду, висказуючись: „Тішусь обітницею Вашою — мені так бажаного приїзду.“

Щоденник Чикаленка — він читав і пише: „Добру річ зробив Покійний Евген Харлампович, записуючи події, що нині відносяться вже до іншої епохи і добру річ зробила „Червона Калина“, що цей „Щоденник“ видала.“

В справі краківського „Czas“-у пише В. Липинський, що до недавна читав цю газету, котра „змінилась до непізнання від смерті пок. проф. А. Яворського...“, його („Czas“-у) теперішнє франкофільство та германофільство дуже несмачне.

„Врешті в Редакції засідає там тепер один мій політичний ворог, ще з Києва, який мені на злість протегує в „Czas“-і деяких моїх українських політичних противників“.

На кінці листа цього читаю між іншим: „Ваше добре і сердечне до мене відношення мене справді глибоко зворушує і Вам за це буду завсіди вдячний“.

Лист цей застав мене в недузі так, що я ані не написав Вячеславу Казимировичу на Свята, ані взагалі аж до його смерті до нього не написав більше! Вістку про смерть Покійного в са-

наторії Вінервальд¹⁾ одержав я вже в часі, коли міг їхати, був одначе реконвалесцентом і щойно прийшовши до сил, уважав я за відповідне поділитися з нашим громадянством написаними мною споминами, які я намагався счеркнути для вшановання пам'яті Дорогої Особи і в спосіб такий, щоби не викликувати незгоди і жалів. Тому зрозумілим повинно бути пропущення деяких місць з листів...

Зрештою про останні літа Покійного найкращі інформації має невідступний друг і секретар Покійного, Добродій М. Ципріянович, котрий не відступав Покійного до останньої хвилини²⁾.

Володимир Залозецький.

Творча сила позитивних ідей *).

Два первородні гріхи лібералізму.

Чому якраз оформлення світогляду? Чи не вистарчає здоровий інстинкт людини на це, щоби найти собі правильний шлях в громадському життю без якихось вказівок і без якихось оформлень?

Сам „здоровий“ інстинкт людини не вистарчає на оформлення світогляду, як це думало ХІХ. стол. в його натуралістичному розумінні людської природи і в його переціненню з природи добрих залогень в людині. Крім цього ця примара ХІХ. стол. виказала в остаточності страшні наслідки. Коли людина має з природи добрі залогення — то значить вона уже на світ приходить доброю і совершенною. Коли вона на світ приходить доброю і совершенною, тоді не треба приміювати ніяких засобів виховання, щоби її природу досконалити. Природа сама собі находити шлях — не треба їй в нічому допомагати — треба оставити її самій — бо кожне втручання в природний розвій людини означало би гріх проти духа природи...

Значить, дайте вільний біг всім людським прородним інстинктам, всім пристрастям, почуванням — бо вони є тим природою усанкціонованим руслом розвою людини...

В тім фатальнім матеріалістичнім світопониманню лежать джерела лібералізму, який зробив в психіці модерної людини такі страшні спустошення. Нерозріжнювання між злом а добром

¹⁾ Санаторію Вінервальд для грудних недуг знаю випадково, бо лікувався я в ній в зимі з 1911 на 1912 р. Вона одна з найкращих і дорога. На запит директора санаторії Дра Баера про останні хвили бл. п. В. Липинського одержав слідуючу відповідь: „Herr von Lipiński kam zu uns im sterbenden Zustand. Meiner Behandlung gelang es ihn noch einige Tage beim Leben zu erhalten. Darum etwas Wissenswertes über ihn kann ich Ihnen nicht mitteilen“.

²⁾ Останні дні В. Липинського описав М. Савур Ципріянович в „Дзвонах“ ч. 6. 1932. р.

*) Гл. „Оформлення консервативного світогляду“, Дзвони ч. 4. п. р.